

ร่องรอยความเหลื่อมล้ำ งานบ้าน แรงงานข้ามชาติ & ความเสมอภาคทางเพศ ในสังคม

ร่องรอยความเหลื่อมล้ำ งานบ้าน แรงงานข้ามชาติ และความเสมอภาคทางเพศในสังคม

แม้โลกจะก้าวหน้าไปไกลในด้านเทคโนโลยี และเศรษฐกิจ แต่ในระดับครัวเรือนจนถึงระดับโลก ความไม่เท่าเทียมทางเพศยังคงฝังรากลึกอยู่ในชีวิตประจำวัน การล้างจาน ซักผ้า การดูแลผู้ป่วย หรือแม้แต่การเข้าถึงน้ำสะอาดและห้องน้ำ กลับกลายเป็นดัชนีที่สะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำที่เราคุ้นชินแต่ไม่ใส่ใจ

การซักผ้าอาจดูเป็นเพียงกิจวัตรประจำวันเล็ก ๆ ในบ้าน แต่แท้จริงแล้วกลับเกี่ยวพันกับสุขอนามัยส่วนบุคคล ภาระงานที่ไม่ถูกรับรู้ ไปจนถึงเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและโครงสร้างอำนาจในสังคม บทความนี้ชวนสำรวจการซักผ้าในฐานะกิจกรรมเล็ก ๆ ที่สะท้อนความเปราะบางทางสังคมและความไม่เท่าเทียมทางเพศที่แฝงตัวอยู่ในงานบ้านอย่างแนบเนียน ตั้งแต่มิติของแรงงาน สุขอนามัย ไปจนถึงกรอบวัฒนธรรมที่จำกัดบทบาทของผู้หญิงในชีวิตประจำวัน การซักผ้าไม่ใช่เพียงงานบ้าน แต่คือหน้าต่างบานหนึ่งที่เปิดให้เห็นความไม่เท่าเทียมทางเพศที่ฝังแน่นในครอบครัวและสังคม

การซักผ้ายังคงเป็นภาระที่ผู้หญิงแบกรับโดยไม่มีค่าตอบแทน

ในโลกที่โครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมหมุนด้วยหลักการความเสมอภาคและสิทธิมนุษยชน และคำว่า “ความเท่าเทียมทางเพศ” ปรากฏในทุกเวทีระดับโลก แต่ในชีวิตประจำวันการซักผ้ากลับเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความไม่เท่าเทียมทางเพศได้ งานที่ต้องใช้แรงและเวลา ยังไม่ถูกรวมอยู่ในระบบค่าจ้าง และยังคงถูกมองว่าเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติของผู้หญิง ความเข้าใจนี้ไม่ได้เพียงลดทอนคุณค่าของแรงงานที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน

แต่ยังสะท้อนโครงสร้างอำนาจที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างแนบเนียน

ข้อมูลจาก European Institute for Gender Equality (2021) แสดงให้เห็นว่า ในบรรดา 3 รูปแบบของงานดูแลที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน งานบ้านเป็นกิจกรรมที่มีความไม่เท่าเทียมระหว่างเพศสูงที่สุด รองลงมาคือ

การดูแลเด็ก และการดูแลผู้สูงอายุหรือผู้มีภาวะเจ็บป่วยเรื้อรัง ซึ่งในกลุ่มผู้หญิงที่มีงานประจำ 91% ใช้เวลาอย่างน้อย 1 ชั่วโมงต่อวันในการทำงานบ้าน ในขณะที่ผู้ชายในสถานะเดียวกันมีเพียง 30% เท่านั้นที่ทำเช่นเดียวกัน หากเจาะลึกเฉพาะเรื่องการใช้เวลาต่อวัน ผู้หญิงในระบบแรงงานใช้เวลาเฉลี่ย 2.3 ชั่วโมงทำงานบ้านต่อวัน ส่วนผู้ชายใช้เวลาเพียง 1.6 ชั่วโมง ช่องว่างนี้กว้างที่สุดในครอบครัวที่มีบุตร โดยผู้หญิงแบกรับภาระมากถึง 62% สัดส่วนนี้ไม่เพียงสะท้อนรูปแบบการแบ่งงานในครัวเรือน แต่ยังแสดงให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่ถูกทำให้เป็นเรื่องปกติในสังคม

ความไม่สมดุลด้านแรงงานในบ้านไม่ใช่เพียงปัญหาในวัยผู้ใหญ่ แต่เริ่มต้นตั้งแต่วัยเด็ก เด็กหญิงจำนวนมากเติบโตขึ้นในสภาพแวดล้อมที่หล่อหลอมให้รับผิดชอบงานบ้าน ในขณะที่เด็กชายเรียนรู้ที่จะหลีกเลี่ยงหน้าที่เหล่านี้โดยเลียนแบบพฤติกรรมของพ่อ จากการศึกษาของ Giménez-Nadal et al. (2019) ระบุว่า แบบอย่างจากพ่อแม่เป็นกลไกสำคัญที่ส่งต่อความไม่เท่าเทียมในการแบ่งงานบ้านระหว่างเพศจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่น แม้ในกลุ่มคนรุ่นใหม่อายุระหว่าง 18 – 24 ปี ช่องว่างความต่างระหว่างหญิงชายจะลดลง แต่ก็ยังมีเพียง 19% ของชายหนุ่มที่ใช้เวลาทำอาหารหรือทำงานบ้านวันละหนึ่งชั่วโมง เทียบกับ 39% ของหญิงสาวในวัยเดียวกัน

ตัวเลขนี้ชี้ชัดว่าเด็กหญิงยังคงเป็นแรงงานที่ไม่ได้ค่าจ้าง
ภายในบ้าน งานซักผ้าจึงเป็นหนึ่งในหน้าที่ที่กดดัน
ศักยภาพของผู้หญิง เวลาที่หายไปจากการซักผ้าไม่ได้
หายไปเฉยๆ แต่มันถูกแลกด้วยโอกาสในการศึกษา
การทำงานเพื่อรายได้ หรือแม้แต่การได้พักผ่อน

แรงงานที่มองไม่เห็นอย่างการซักผ้ายังเป็นภาระ
ที่หนักหนาสำหรับกลุ่มหญิงชายขอบ โดยเฉพาะผู้หญิง
ที่ไม่มีงานประจำ แรงงานชั่วคราว และแรงงานข้ามชาติ

กลุ่มนี้มักไม่มีทรัพยากรหรือ
เวลาเพียงพอที่จะจ้างบริการ
จากภายนอก ในขณะที่เดียวกันก็
ต้องรับหน้าที่นี้อย่างหลีกเลี่ยง
ไม่ได้ สำหรับหญิงชนชั้นกลาง

แม้จะมีศักยภาพในการจ้างผู้อื่นให้ซักผ้าแทนได้ แต่การ
กระทำดังกล่าวกลับเป็นการส่งต่อความไม่เท่าเทียมไปยัง
ผู้หญิงอีกกลุ่มหนึ่งในฐานะแรงงานรับจ้าง ซึ่งส่วนใหญ่
มาจากชนชั้นล่างและไร้หลักประกันทางสังคม

ในสังคมที่กล่าวถึงสิทธิ ความเสมอภาค และโอกาส
อย่างกว้างขวาง การซักผ้ายังคงเป็นภาพสะท้อน
ของโครงสร้างความไม่เท่าเทียมที่ฝังลึกและซับซ้อน
ก็ยิ่งตอกย้ำว่าความไม่เท่าเทียมทางเพศนั้นไม่ได้อยู่
ห่างไกล แต่อาศัยอยู่ในตะกร้าผ้าที่เรามองข้ามอยู่ทุกวัน

ความสะอาด สุขอนามัย และการตีตรา ทางเพศในวัฒนธรรมร่วมสมัย

ในหลายวัฒนธรรมทั่วโลก การซักผ้าและการดูแล
ความสะอาดไม่ใช่เพียงกิจกรรมในชีวิตประจำวัน แต่เป็น
กิจกรรมที่สะท้อนโครงสร้างอำนาจทางสังคม เพศ และ
วรรณะ โดยเฉพาะในบริบทที่เกี่ยวข้องกับ **ประจำเดือน**
ความบริสุทธิ์ และ**ความไม่สะอาดตามสายตาสาธารณะ**
กิจวัตรประจำวัน เช่น การซักผ้า จึงไม่อาจแยกขาดจากมิติ
ทางวัฒนธรรมและการเมืองเรื่องเพศ

ข้อมูลจาก Josephine Mylan and Dale
Southerton (2018) เรื่อง The Social Ordering of an
Everyday Practice: The Case of Laundry ได้แสดงให้เห็น
ว่าการซักผ้าในชีวิตประจำวันถูกจัดระเบียบทางสังคม
ผ่านกลไกที่ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ทางสังคม
(Social Relations) ขนบธรรมเนียมทางวัฒนธรรม
(Cultural Conventions) วัตถุในครัวเรือน (Domestic

Materiality) หรือจังหวะเวลาที่กำหนดโดยสถาบัน
(Institutionalized Temporal Rhythms) กลไกเหล่านี้
ช่วยอธิบายได้ว่า ทำไมงานซักผ้าจึงเป็นมากกว่ากิจกรรม
ประจำบ้าน แต่คือการปฏิบัติทางสังคมที่สะท้อนความไม่
เท่าเทียมเชิงโครงสร้าง

ประเด็นเรื่องความสะอาดและสุขอนามัยยังมีความ
เชื่อมโยงกับการมีประจำเดือน รายงานจาก UN Women
(2017) เรื่อง *Gender Equality & Water, Sanitation
and Hygiene* ระบุว่า**ข้อห้ามและการตีตราที่เกี่ยวข้องกับ**
ประจำเดือนยังคงฝังลึกในหลายชุมชน โดยเฉพาะ
ในประเทศกำลังพัฒนา ผู้หญิงมักถูกห้ามจากกิจกรรมต่าง ๆ
ถูกจำกัดการเคลื่อนไหว หรือแม้แต่ถูกห้ามไม่ให้เตรียม
อาหารในช่วงมีประจำเดือน **ความเชื่อเกี่ยวกับความ**
บริสุทธิ์ มักทำให้ผู้หญิงในบางสังคมต้องเผชิญข้อจำกัด

หลายประการในช่วงมีประจำเดือน
เช่น การห้ามไม่ให้ซักผ้าหรือใช้น้ำ
ร่วมกับผู้อื่น ความเชื่อเหล่านี้ไม่ได้
เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติ แต่กลายเป็น
เครื่องมือในการ**ตีตราร่างกาย**
และควบคุมพฤติกรรมของผู้หญิง ทั้งยังตอกย้ำอำนาจ
เชิงสัญลักษณ์ที่สังคมมีเหนือร่างกายเพศหญิงอย่างชัดเจน

ในสังคมอินเดีย งานที่เกี่ยวข้องกับความสะอาด
เช่น การเก็บของเสียหรือการซักผ้าในพื้นที่สาธารณะ
มักตกอยู่กับผู้หญิงจากกลุ่มที่ถูกกีดกันทางชนชั้นและ
วรรณะ งานเหล่านี้ถูกทำให้ไร้เกียรติ ทั้งยังถูกทำให้มองว่า
เป็นของผู้หญิงหรือชนชั้นต่ำ ด้วยเหตุนี้ **ความสะอาด**
จึงกลายเป็นพื้นที่ของอำนาจทางวัฒนธรรมที่ใช้กำหนดว่า
ใครคือผู้บริสุทธิ์ ใครคือผู้ไม่บริสุทธิ์ และใครมีสิทธิ์เข้าถึง
บริการขั้นพื้นฐานของรัฐ **ภาพจำของผู้หญิงที่ดี**ซึ่งต้องทำ
หน้าที่ดูแลความสะอาดให้ครอบครัวอย่างเคร่งครัด
ยังสะท้อนภาระที่กลายเป็นกฎทางวัฒนธรรมโดยปริยาย
การซักผ้าจึงไม่ใช่เพียงเรื่องของเนื้องาน แต่เป็นการกระทำ
ที่แสดงออกถึงบทบาททางเพศซึ่งถูกย้ำซ้ำด้วยกรอบ
วัฒนธรรม

แนวปฏิบัติเช่นนี้ **ตอกย้ำความสัมพันธ์เชิงอำนาจ**
ที่ไม่เท่าเทียมกัน และนำไปสู่การกีดกันทางโอกาส ตั้งแต่
การเข้าถึงบริการสุขภาพ การศึกษาไปจนถึงการมีส่วนร่วม
ทางเศรษฐกิจ ปัญหานี้ยิ่งรุนแรงขึ้นเมื่อขาดนโยบาย
ที่ให้ความสำคัญกับสุขอนามัยประจำเดือนอย่างจริงจัง

เช่น ในหลายพื้นที่ของโลก ระบบการศึกษายังขาดกลไกในการเตรียมเด็กหญิงให้พร้อมเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ การศึกษา และความมั่นใจในตัวเองของเด็กหญิงจำนวนมาก

การเข้าถึงสุขอนามัยที่ปลอดภัย คือสิทธิพื้นฐานที่ยังห่างไกลสำหรับผู้หญิงและเด็กหญิง

สุขอนามัย ความปลอดภัย และสิทธิในการดูแลตนเองยังคงเป็นเรื่องที่ผู้หญิงจำนวนมากไม่อาจเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม โดยเฉพาะในบริบทของงานบ้านอย่าง การซักผ้าที่ต้องรับผิดชอบงานซักล้างโดยไม่มีค่าตอบแทนภายใต้เงื่อนไขที่ไม่ปลอดภัย เช่น การขาดแคลนน้ำในพื้นที่ส่วนตัว หรืออุปกรณ์ที่ปลอดภัยสำหรับการซักผ้า นอกจากนี้ยังต้องเผชิญความเสี่ยงด้านสุขภาพจากน้ำที่ไม่สะอาด หรือการสัมผัสกับสารเคมีโดยไม่มีอุปกรณ์ป้องกัน ซึ่งเป็นงานที่มักตกเป็นภาระของผู้หญิงและเด็กหญิง ในหลายพื้นที่ทั่วโลก แม้ว่าเครื่องซักผ้าซึ่งมักถูกมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของการปลดปล่อยจากภาระงานบ้าน กลับเป็นสิ่งที่ผู้หญิงจำนวนมากไม่อาจเข้าถึงได้ เนื่องจากข้อจำกัดด้านรายได้ ขนาดพื้นที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมทางสังคม

รายงานของ WHO และ UNICEF ระบุว่า ผู้หญิงและเด็กหญิง 7 ใน 10 ครีวเรือนที่ไม่มีน้ำประปาในบ้านเป็นผู้รับผิดชอบในการตักน้ำ ซึ่งมีแนวโน้มที่จะต้องใช้เวลาตักน้ำมากกว่าเด็กชาย และต้องเดินทางไกลกว่าด้วยส่งผลกระทบต่อตรงต่อเวลาในการเรียนรู้ การเล่น และความปลอดภัย นอกจากนี้ในภาคการศึกษา เด็กหญิงจำนวนมากไม่สามารถไปโรงเรียนได้ในช่วงมีประจำเดือนเนื่องจากไม่มีห้องน้ำสะอาดหรือพื้นที่ซักผ้าที่เหมาะสมในโรงเรียน ซึ่งทำให้พวกเธอรู้สึกไม่ปลอดภัยและอับอายส่งผลกระทบต่อความมั่นใจและการเรียนรู้ระยะยาว

การออกแบบระบบสุขาภิบาลที่ไม่คำนึงถึงมิติทางเพศ ไม่เพียงสร้างความไม่ปลอดภัยและความอับอาย แต่ยังทำลายศักดิ์ศรีของผู้หญิงและเด็กหญิงอย่างต่อเนื่อง การจัดการสุขอนามัยประจำเดือนจึงควรถูกยอมรับว่าเป็นประเด็นสำคัญในด้านสิทธิสตรี และเป็นจุดเริ่มต้นของ

การบูรณาการเพศสภาพเข้าสู่โครงการ WASH (Water, Sanitation and Hygiene) อย่างแท้จริง สุขอนามัยไม่ควรเป็นสิทธิพิเศษของคนบางกลุ่ม แต่ควรเป็นมาตรฐานขั้นต่ำของทุกคน การเข้าถึงน้ำสะอาด สุขาภิบาล และเครื่องมือในการดูแลร่างกาย คือพื้นฐานของความเท่าเทียมทางเพศและการพัฒนาที่ยั่งยืน

“ทุกก้าวที่เด็กหญิงเดินไปตักน้ำ คือก้าวที่เธอต้องออกจากการเรียนรู้ การเล่น และความปลอดภัย”

— Cecilia Sharp, UNICEF Director of WASH and CEED

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ | Office of the National Economic and Social Development Council | sdg.nesdc@gmail.com | 02 280 4085 do 4547

ที่มาภาพ : IMF Connect (2019)

เมื่อการล็อกดาวน์เปิดโปง ความไม่เท่าเทียมในชีวิตครอบครัว

การระบาดของ COVID-19 ได้เปลี่ยนบ้านให้กลายเป็นพื้นที่ทำงาน โรงเรียน สถานพยาบาล และศูนย์ดูแลแบบครบวงจรในเวลาเดียวกัน โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิงที่มักแบกรับภาระเหล่านี้โดยไม่มีวันหยุดหรือค่าตอบแทนจากผลการสำรวจของ Eurocarers ซึ่งเป็นเครือข่ายผู้ดูแลที่ไม่เป็นทางการในยุโรประบุว่า ภาระงานดูแลในครัวเรือนเพิ่มขึ้นเฉลี่ย 17% ต่อสัปดาห์ สะท้อนให้เห็นว่าการล็อกดาวน์ในหลายประเทศนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของงานบ้านและงานดูแลอย่างมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นการทำอาหาร การสอนหนังสือลูก การดูแลผู้สูงอายุ หรือแม้กระทั่งการซักผ้า

ผู้หญิงจำนวนมากต้องทำงานตลอด 24 ชั่วโมงโดยไม่มีวันหยุด ต้องรับบทบาทหลากหลายพร้อมกัน ความเครียดสะสม ความเหนื่อยล้าทางกายและใจ รวมถึงความรุนแรงในครอบครัว ล้วนพุ่งสูงขึ้นอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะในกลุ่มแม่เลี้ยงเดี่ยว และผู้ที่ดูแลสมาชิกครอบครัวที่เจ็บป่วยหรือมีภาวะพิเศษทางสุขภาพ แม้จะมีสัญญาณของการเปลี่ยนแปลง เช่น ผู้ชายบางกลุ่มเริ่มเข้ามามีส่วนร่วมในงานบ้านมากขึ้น แต่การเปลี่ยนแปลงนี้ยังคงเกิดขึ้นอย่างจำกัด และไม่สามารถลบล้างภาระที่ไม่เป็นธรรมที่ผู้หญิงแบกรับอยู่ได้

การปิดโรงเรียน การทำงานจากบ้าน และการจำกัดการเดินทางนำไปสู่ภาวะตึงเครียดระหว่างการทำงานที่ได้รับค่าจ้างกับภาระดูแลที่ไม่ได้ค่าตอบแทน โดยเฉพาะในครอบครัวที่มีลูกเล็ก การเรียนออนไลน์กลายเป็นภาระใหม่ที่ผู้ปกครองต้องจัดการโดยไม่มีความช่วยเหลือจากภายนอก เช่น ศูนย์เด็กเล็ก โรงเรียนหรือแม้แต่ญาติผู้ใหญ่ ทำให้โอกาสในการทำงานหรือแม้แต่วេลาสวนตัวถูกบีบจนแทบไม่เหลือ

แม่เลี้ยงเดี่ยวและหญิงที่ต้องดูแลเด็กเล็กคือกลุ่มที่ได้รับผลกระทบรุนแรงที่สุด ซึ่งต้องเผชิญกับความเครียดสะสม ความโดดเดี่ยวทางสังคม และคุณภาพชีวิตที่ลดลงในระยะยาว ข้อมูลจาก European Institute for Gender Equality ยังเผยว่า ระดับความพึงพอใจในชีวิตของผู้หญิงโดยเฉพาะในช่วงอายุ 18 – 49 ปี ลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกระลอกของการระบาด

นอกจากความเหนื่อยล้าและความเครียดแล้วการใช้เวลาที่บ้านมากขึ้นควบคู่กับปัญหาสุขภาพและความไม่มั่นคงทางการเงิน ยังนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของความรุนแรงในครอบครัวและการทารุณกรรมเด็ก สะท้อนถึงโครงสร้างสังคมที่ยังไม่เอื้อต่อการปกป้องกลุ่มเปราะบางในยามวิกฤต การระบาดนี้จึงไม่ได้เพียงส่งผลกระทบต่อสุขภาพและเศรษฐกิจ แต่ยังเปิดเผยความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้างที่ฝังรากลึกในระบบการแบ่งงานในครัวเรือน

บทบาทของผู้หญิงไทยในงานดูแลและภาระที่มองไม่เห็นในภาคแรงงาน

งานดูแลและงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าจ้างยังคงเป็นภาระหลักของผู้หญิงในสังคมไทย ซึ่งส่งผลกระทบต่อโอกาสในการเข้าถึงงานที่มีคุณค่าอย่างชัดเจน ข้อมูลจากรายงานงานดูแลและงานบ้านที่ไม่ได้รับค่าจ้างของหญิงไทยและผลกระทบต่อการทำงานที่มีคุณค่า ของ UNDP ในปี 2023 ชี้ให้เห็นว่า แม้อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของหญิงไทยจะสูงกว่าประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ยกเว้นลาว เวียดนาม กัมพูชา และเมียนมา แต่ยังมีข้อจำกัดที่สะท้อนถึงบทบาททางเพศที่ฝังรากลึกอยู่ในระบบเศรษฐกิจและสังคมไทย

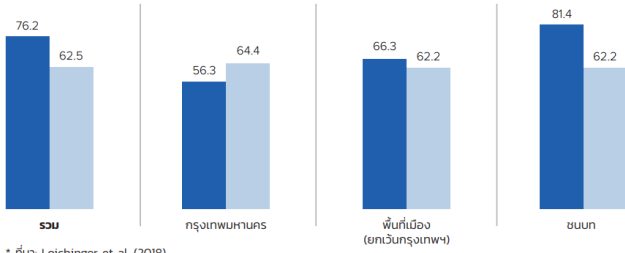
ในปี 2020 อัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของเพศชายและหญิงในประเทศไทยอยู่ที่ 75.4% และ 59.2% ตามลำดับ รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของผู้ชายและผู้หญิงแทบไม่ต่างกันมากนัก โดยผู้ชายเฉลี่ย 15,165 บาท และผู้หญิงเฉลี่ย 15,622 บาท อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณา

จากภาระงานนอกระบบโดยเฉพาะงานบ้านและงานดูแลในครัวเรือนพบว่า ผู้หญิงต้องทำงานมากกว่าผู้ชายในภาพรวมแต่กลับไม่ได้รับค่าจ้างสำหรับภาระเหล่านั้น

แนวโน้มการเข้าร่วมในตลาดแรงงานของผู้หญิงไทยลดลงนับตั้งแต่วิกฤตเศรษฐกิจปี 1990 โดยอัตราการมีส่วนร่วมของแรงงานทั้งหมดลดลงจาก 77% ในปี 1984 เหลือ 62% ในปี 2014 ปัจจัยหนึ่งคือการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น จึงยังไม่เข้าสู่ตลาดแรงงานในช่วงวัยรุ่นตอนปลายหรือช่วงอายุ 20 ต้น ๆ เนื่องจากยังอยู่ในระบบการศึกษา แต่ความเปลี่ยนแปลงนี้ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอทั่วประเทศ ผู้หญิงในชนบทโดยเฉพาะช่วงอายุ 30 ปลาย ๆ มีแนวโน้มออกจากกำลังแรงงานสูงกว่าค่าเฉลี่ย ขณะที่ในกรุงเทพฯ กลับพบว่า มีอัตราการเข้าทำงานเพิ่มสูงกว่าค่าเฉลี่ย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้หญิงอายุน้อยที่ยังมีสถานะเป็นนักเรียน นอกจากนี้ พบว่าในกลุ่มผู้หญิงอายุ 24 – 54 ปี สัดส่วนของผู้ที่อยู่นอกกำลังแรงงานและระบุว่า “ทำงานบ้าน” เป็นหลักเพิ่มขึ้นจาก 11.8% เป็น 15.6% ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มที่ชัดเจนของการถอยห่างจากตลาดแรงงานเพื่อรับภาระดูแลภายในบ้าน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทซึ่งขาดบริการดูแลที่เข้าถึงได้และมีราคายุติธรรม

ภาระการดูแลเหล่านี้แสดงให้เห็นได้ชัดเจนมากขึ้นเมื่อพิจารณาจากเวลาทำงานโดยรวมในแต่ละวัน ผู้หญิงมักต้องทำงานมากกว่าผู้ชายเมื่อรวมทั้งงานในระบบและงานที่ไม่ได้รับค่าจ้างในครัวเรือน ส่งผลให้จำนวนชั่วโมงทำงานรวมต่อวันของผู้หญิงสูงกว่าผู้ชายอย่างชัดเจน

* ที่มา: Loichinger et al. (2018)

ที่มา : UNDP (2023)

งานบ้านในระบบเศรษฐกิจคือการผลัดภาระ จากหญิงชนชั้นกลางสู่หญิงชนชั้นล่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างเพศ ชนชั้น และแรงงานข้ามชาติสะท้อนผ่านบทบาทของแรงงานหญิงอพยพจากเมียนมา ลาว และกัมพูชา ที่มักเข้ามาทำงานเป็นแม่บ้านในครัวเรือนชนชั้นกลางในเมืองใหญ่ของไทย งานบ้านซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของผู้หญิงในครัวเรือนถูกจ้างเหมาทำแทนจึงกลายเป็นกระบวนการถ่ายโอนภาระจากหญิงชนชั้นกลางไปยังหญิงชนชั้นล่าง แรงงานเหล่านี้มักไม่ได้รับสิทธิแรงงานขั้นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็นวันหยุด ค่าจ้างขั้นต่ำหรือความมั่นคงทางสังคม ส่งผลให้พวกเธอต้องอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อความไม่มั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจและชีวิตส่วนตัว

องค์กรภาคประชาสังคม เช่น มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ (HomeNet) และสถาบันแรงงานและเศรษฐกิจที่เป็นธรรม (JELI) ได้พยายามผลักดันให้แรงงานกลุ่มนี้ได้รับสิทธิคุ้มครองตามกฎหมายแรงงาน เช่น ค่าจ้างขั้นต่ำ การลาคลอด และการได้รับความคุ้มครองจากการถูกล่วงละเมิด

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติ คนทำงานบ้านจำนวนมากยังไม่ถูกจดทะเบียนเข้าระบบประกันสังคม

จึงไม่สามารถเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานได้ เช่น การลาคลอดแบบมีค่าจ้าง การขอรับเงินอุดหนุนบุตร สิทธิการลาป่วย หรือสวัสดิการขั้นพื้นฐานอื่น ๆ และเมื่อถูกละเมิดสิทธิ ก็แทบไม่มีช่องทางในการร้องเรียนหรือได้รับการเยียวยา นอกจากนี้ยังขาดข้อมูลและข้อตกลงที่ชัดเจนระหว่างนายจ้างและลูกจ้าง เช่น เรื่องค่าจ้าง สัญญาจ้าง และขอบเขตการทำงาน

สถานะเปราะบางของแรงงานดูแลข้ามชาติ ในประเทศไทย

ในระบบแรงงานดูแลของไทย แรงงานข้ามชาติหญิงโดยเฉพาะจากเมียนมา ลาว และกัมพูชา เป็นกลุ่มหลักที่รับภาระงานดูแลและงานบ้าน โดยมากเป็นแรงงานนอกระบบ บางคนไม่มีเอกสาร บางคนถือใบอนุญาตชั่วคราว ส่งผลให้มีความเปราะบางทั้งในด้านสถานะทางกฎหมายและการเข้าถึงสิทธิคุ้มครอง

กระบวนการนำเข้าแรงงานอย่างเป็นทางการ เช่น “บันทึกความเข้าใจ” (MOU) ก็ยังมีข้อจำกัด โดยเฉพาะจากฝั่งเมียนมาที่มีความกังวลเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมการทำงานของแรงงานในไทย ทำให้แรงงานหญิงจากเมียนมามีโอกาสได้นำเข้าอย่างถูกต้องน้อยกว่าแรงงานจากลาวหรือกัมพูชา

ในช่วงวิกฤตโควิด-19 ความเปราะบางนี้ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อหลายครอบครัวได้รับผลกระทบทางเศรษฐกิจ จึงลดชั่วโมงหรือเลิกจ้างแรงงานบ้าน ขณะที่แรงงานเหล่านี้ยังขาดหลักประกันใด ๆ รองรับหลายคนจำเป็นต้องเดินทางกลับประเทศต้นทาง หรืออยู่ในสภาพที่ไร้ทางเลือกในไทย แม้แต่ในกรณีของแรงงานที่มีเอกสารถูกต้อง ก็ยังไม่สามารถเข้าถึงสิทธิที่แรงงานในระบบควรได้รับ เช่น ค่าจ้างขั้นต่ำ ชั่วโมงการทำงานที่ชัดเจน หรือการคุ้มครองจากความรุนแรงและการคุกคามทางเพศ เนื่องจากข้อจำกัดทางกฎหมายและการบังคับใช้ที่ไม่ครอบคลุมแรงงานนอกระบบ

ทางออกสู่ความเสมอภาคทางเพศ ในงานบ้าน

การส่งเสริมความเสมอภาคทางเพศในระดับครัวเรือน ไม่สามารถอาศัยเพียงการรณรงค์เปลี่ยนทัศนคติของประชาชนในเชิงวัฒนธรรมเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาอย่างรอบด้านในระดับโครงสร้างของรัฐ ระบบกฎหมาย รวมถึงระบบการศึกษาและการสื่อสารสาธารณะ

ตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนประเด็นนี้ได้ชัดเจนคือ โครงการรณรงค์ “งานบ้านเป็นของทุกคน ทำได้ทุกเพศ” ของมูลนิธิหญิงชายก้าวไกล ซึ่งมุ่งเปลี่ยนมุมมอง

ของสังคมต่อบทบาทงานบ้านที่ถูกเหมารวมว่าเป็นหน้าที่ของผู้หญิงมาอย่างยาวนาน การรณรงค์ในลักษณะนี้ช่วยให้ประชาชนเห็นภาพทางเลือกที่แตกต่างออกไปจากบรรทัดฐานเดิม และเปิดพื้นที่ให้ผู้ชายสามารถทำหน้าที่ดูแลครอบครัวได้โดยไม่ถูกตีตราทางสังคม

อย่างไรก็ตาม นโยบายของภาครัฐไทยยังไม่สามารถรองรับหรือขยายแนวคิดนี้ได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในแง่ของสิทธิแรงงาน สวัสดิการ หรือบทบาทของรัฐในการจัดการงานดูแลที่เกิดขึ้นในบ้าน งานบ้านส่วนใหญ่ดำเนินการโดยผู้หญิง โดยเฉพาะในกรณีของแรงงานที่ได้รับค่าจ้าง เช่น แม่บ้าน หรือพี่เลี้ยงเด็ก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มแรงงานนอกระบบที่ยังไม่ได้รับการคุ้มครองอย่างเหมาะสมจากกฎหมายแรงงานหลักของประเทศ

ในประเด็นกฎหมาย สถานการณ์ประเทศไทยในปัจจุบันยังสะท้อนถึงช่องว่างในการคุ้มครองแรงงานทำงานบ้านอย่างชัดเจน โดยข้อมูลจาก SDG Move ในปี 2023 ระบุว่า องค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เห็นว่านโยบายคุ้มครองทางสังคมของไทยยังไม่ครอบคลุมแรงงานกลุ่มนี้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและมีสถานะเปราะบางต่อความไม่มั่นคงทางรายได้และชีวิตความเป็นอยู่ ปัจจุบัน รัฐบาลไทยอยู่ระหว่างการทบทวนกฎหมายกระทรวงฉบับที่ 14 (พ.ศ. 2555) ซึ่งเป็นกฎหมายรองตามพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ. 2541 โดยกฎกระทรวงฉบับนี้ได้ยกเว้นแรงงานทำงานบ้านออกจากขอบเขตการคุ้มครองของกฎหมายแรงงานหลัก หากมีการแก้ไขให้ครอบคลุมสิทธิแรงงานการประกันสังคม และการคุ้มครองด้านสวัสดิการให้กับแรงงานทำงานบ้าน จะเป็นก้าวสำคัญในการปรับโครงสร้างระบบแรงงานให้เกิดความเท่าเทียมมากขึ้นในระดับนโยบาย ดังนั้น การทบทวนกฎหมายควรมุ่งหมายให้เกิดการยอมรับคุณค่าของแรงงานดูแลไม่ใช่เพียงเพิ่มสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น วันหยุดหรือค่าตอบแทนเท่านั้น แต่ต้องยกระดับบทบาทงานบ้านให้เป็นการที่มีคุณค่าทางสังคมโดยไม่ผูกกับบทบาททางเพศแบบดั้งเดิม การมองเห็นและรับรองคุณค่าของงานในบ้าน เป็นรากฐานสำคัญในการจัดสวัสดิการแบบครอบคลุมและยุติธรรม

ในขณะเดียวกัน ระบบการศึกษาควรเป็นอีกกลไกหนึ่งที่ถูกใช้เพื่อปลูกฝังความเข้าใจเรื่องบทบาททางเพศและคุณค่าของงานดูแลตั้งแต่ระดับปฐมวัย

หลักสูตรการศึกษาควรส่งเสริมแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมทางเพศในชีวิตประจำวัน เช่น การสอนให้นักเรียนทุกเพศเรียนรู้ทักษะการดูแลตนเอง ดูแลผู้อื่น และแบ่งปันความรับผิดชอบในครอบครัว ไม่ใช่ในฐานะ “บทบาทของหญิง” หรือ “บทบาทของชาย” แต่ในฐานะ “หน้าที่ของสมาชิกในสังคม” ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจ **หลักสูตรเชิงเพศวิถีศึกษาแบบรอบด้าน (Comprehensive Sexuality Education)** ที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลอาจเป็นกรอบหนึ่งที่น่ามาปรับใช้ได้

ควบคู่ไปกับระบบการศึกษา การสื่อสารสาธารณะมีบทบาทสำคัญในการสื่อความหมายใหม่เกี่ยวกับงานบ้านและงานดูแลให้กับสังคม รัฐบาลสามารถร่วมมือกับภาคสื่อ ภาควิชาการ และภาคประชาสังคมในการสร้างเนื้อหาและภาพจำที่ไม่ตอกย้ำบทบาทเพศแบบเดิม เช่น การผลิตละคร ภาพยนตร์ หรือโฆษณาที่แสดงให้เห็นภาพครอบครัวที่แบ่งงานบ้านร่วมกันระหว่างสมาชิกทุกเพศ รวมถึงการเชิดชูต้นแบบชายดูแลลูกหรือทำงานบ้านอย่างเปิดเผย เพื่อเป็นการทำลายอคติและลดแรงต้านต่อบทบาทใหม่ของผู้ชายในการเป็น “ผู้ดูแล”

ในการขับเคลื่อนนโยบายที่มุ่งสร้างความเสมอภาคทางเพศผ่านการรับรองคุณค่าของงานบ้านและงานดูแลควรมีกลไกติดตามและประเมินผลเพื่อให้มั่นใจว่านโยบายดังกล่าวสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงในระดับพื้นที่และเกิดผลเป็นรูปธรรม **การกำหนดตัวชี้วัดเฉพาะด้านงานบ้านและงานดูแลที่สะท้อนความเหลื่อมล้ำทางเพศในครัวเรือนจึงเป็นสิ่งจำเป็น** เช่น สัดส่วนเวลาที่ผู้หญิงและผู้ชายใช้ทำงานดูแลโดยไม่รับค่าจ้างในแต่ละวัน หรือ สัดส่วนของแรงงานทำงานบ้านที่เข้าสู่ระบบประกันสังคม นอกจากนี้ ภาครัฐควรจัดตั้งคณะกรรมการติดตามและทบทวนนโยบายด้านการคุ้มครองแรงงานนอกระบบที่มีมิติทางเพศอย่างชัดเจน โดยมีหน่วยงานกลางรับผิดชอบร่วมกับภาควิชาการและภาคประชาสังคมเพื่อรายงานผลต่อสาธารณะอย่างสม่ำเสมอ

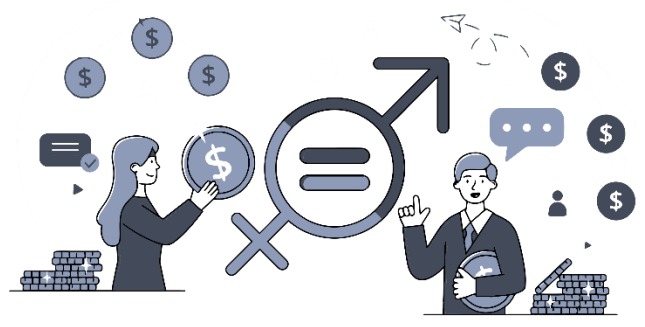

ปลดล็อกงานบ้าน สู่ความเสมอภาคทางเพศ

ความเปลี่ยนแปลงจะไม่เกิดขึ้น หากสังคมยังมองว่างานบางอย่างเป็นหน้าที่โดยกำเนิดของเพศใดเพศหนึ่ง การซักผ้า การดูแลบ้าน หรือการจัดการความสะอาดในชีวิตประจำวัน ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องส่วนตัวของแต่ละครอบครัว แต่คือพื้นที่ของโครงสร้างอำนาจที่ดำรงอยู่ในระดับวัฒนธรรม เศรษฐกิจ และนโยบายสาธารณะ

การจัดการความไม่เท่าเทียมที่แฝงอยู่ในงานบ้าน ต้องไม่หยุดอยู่ที่การรณรงค์เปลี่ยนทัศนคติ แต่ต้องเคลื่อนผ่านไปสู่ระบบแรงงาน กฎหมาย และการออกแบบสวัสดิการที่ยอมรับคุณค่าของแรงงานในบ้านอย่างแท้จริง แนวทางเหล่านี้ไม่เพียงลดช่องว่างทางเพศ แต่ยังเปิดโอกาสให้ผู้หญิงเข้าถึงงานที่มีคุณค่า ลดภาระซ้ำซ้อน และขยับบทบาทจากผู้แบกรับภาระที่มองไม่เห็น ไปสู่ผู้มีสิทธิเข้าร่วมในระบบเศรษฐกิจและนโยบายของรัฐ

เมื่อบ้านไม่ใช่พื้นที่ส่วนตัวที่ตัดขาดจากสาธารณะ งานบ้านก็ไม่ควรถูกปล่อยไว้ไร้เสียงในนโยบายสาธารณะ การรับรู้คุณค่าของแรงงานในบ้านจึงไม่ใช่เพียงทางเลือกของครอบครัวใดครอบครัวหนึ่ง แต่เป็นเงื่อนไขเบื้องต้นของความเสมอภาคทางเพศในสังคมโดยรวม

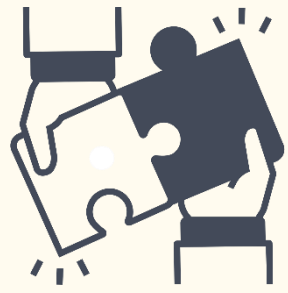

กองทุนศาสตร์และประสานความร่วมมือระหว่างประเทศ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

แรงงานที่ทำงานบ้านและงานดูแล ควรได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้มีสิทธิมีเสียงในนโยบายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตและแรงงานของตนเอง รัฐจึงควรจัดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ เช่น การจัดเวทีปรึกษาหารือกับแรงงานทำงานบ้านในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ การสนับสนุนเครือข่ายแรงงานนอกระบบให้สามารถเสนอแนะนโยบายต่อรัฐได้โดยตรง หรือการสนับสนุนกลุ่มแรงงานหญิงให้เข้าถึงทรัพยากรความรู้และเครื่องมือทางกฎหมาย เพื่อเสริมพลังอำนาจในการเจรจาต่อรองทั้งในที่ทำงานและในครัวเรือน

นอกจากนี้ นโยบายทั้งหมดควรตั้งอยู่บนกรอบของพันธกรณีด้านสิทธิมนุษยชนที่ประเทศไทยเป็นภาคี เช่น อนุสัญญาว่าด้วยการขจัดการเลือกปฏิบัติต่อสตรีในทุกรูปแบบ (CEDAW) ซึ่งในข้อ 5 และข้อ 11 ได้ระบุถึงหน้าที่ของรัฐในการเปลี่ยนแปลงแบบแผนของบทบาททางเพศในครอบครัว และรับรองสิทธิในการทำงานของผู้หญิงอย่างเท่าเทียม ตลอดจนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) เป้าหมายที่ 5 บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ และเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กหญิงทุกคน

ความเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากขาดการบูรณาการระหว่างนโยบาย วัฒนธรรม การศึกษา และการสื่อสารสาธารณะ หน่วยงานรัฐ

จำเป็นต้องมีบทบาทมากกว่าการสนับสนุนเชิงสัญลักษณ์ เช่น การจัดกิจกรรมวันครอบครัว แต่ควรเป็นผู้ส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติผ่านระบบการเรียนรู้และการสื่อสาร

ที่สม่ำเสมอทั่วประเทศ ในระยะยาว ความเสมอภาคทางเพศจะไม่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนพฤติกรรมส่วนบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ทั้งในด้านกฎหมายแรงงาน การออกแบบสวัสดิการ ระบบการศึกษา และทัศนคติของรัฐในการให้คุณค่ากับแรงงานทุกประเภท โดยเฉพาะงานที่เคยถูกมองข้ามว่าเป็นเพียงหน้าที่ในบ้าน

ความสอดคล้องกับเป้าหมาย SDGs

SDG3 สร้างหลักประกันการมีสุขภาพที่ดี และส่งเสริมความเป็นอยู่ที่ดีสำหรับทุกคนในทุกช่วงวัย

SDG5 บรรลุความเสมอภาคระหว่างเพศ และเพิ่มบทบาทของสตรีและเด็กหญิงทุกคน

SDG6 สร้างหลักประกันเรื่องน้ำและการสุขาภิบาล ให้มีการจัดการอย่างยั่งยืนและมีสภาพพร้อมใช้สำหรับทุกคน

SDG10 ลดความไม่เสมอภาคภายในและระหว่างประเทศ

เอกสารอ้างอิง

European Institute for Gender Equality. (2021). *Gender differences on household chores entrenched from childhood*. Retrieved from https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2021-report/gender-differences-household-chores?language_content_entity=en

European Institute for Gender Equality. (2021). *Unpaid care workloads and social isolation affect well-being*. Retrieved from https://eige.europa.eu/publications-resources/toolkits-guides/gender-equality-index-2021-report/unpaid-care-workloads-and-social-isolation-affect-well-being?language_content_entity=en

Hfocus. (2562). *รณรงค์ ‘งานบ้านเป็นของทุกคน ทำได้ทุกเพศ’ สร้างความเสมอภาค ลดรุนแรงในครอบครัว*. สืบค้นจาก <https://www.hfocus.org/content/2019/12/18192>

IMF Connect. (2019). *Capacity Development: Building Institutions and Beyond*. Retrieved from https://www.imfconnect.org/content/imf/en/annual-meetings/calendar/open/2019/04/10/capacity_developmentbuildinginstitutionsand_beyond_138062.html?display=none

Josephine Mylan and Dale Southerton. (2018). The Social Ordering of an Everyday Practice: The Case of Laundry. *Sociology*, 52(6), 1134–1151. <https://www.jstor.org/stable/26558758>

Natetida Bunnag. (2564). *การทำงานบ้านควรคิดเป็นเงินมูลค่าเท่าไร? เมื่อผู้หญิงทั่วโลกยังคงเป็นฝ่ายรับผิดชอบงานส่วนใหญ่ในบ้าน*. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2021/03/09/gender-inequality-domestic-care/>

Praewpan Sirilurt. (2566). *ILO ขึ้นนโยบายคุ้มครองทางสังคมไทย ยังไม่ครอบคลุมถึง แรงงานทำ ‘งานบ้าน’*. สืบค้นจาก <https://www.sdgmove.com/2023/07/11/ilo-domestic-workers-thailand/>

UN Women. (2017). *Gender Equality & Water, Sanitation and Hygiene*. Retrieved from <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/News%20and%20events/Stories/2018/Expert-Group-Meeting-on-gender-equality-and-water-sanitation-and-hygiene-Report-2017-12-en.pdf>

UNDP. (2023). *Thai Women’s Unpaid Care and Domestic Work and the Impact on Decent Employment*. Retrieved from <https://www.undp.org/thailand/publications/thai-womens-unpaid-care-and-domestic-work-and-impact-decent-employment>

WHO. (2023). *Women and girls bear brunt of water and sanitation crisis – new UNICEF-WHO report*. Retrieved from <https://www.who.int/news/item/06-07-2023-women-and-girls-bear-brunt-of-water-and-sanitation-crisis--new-unicef-who-report>

WHO. (2025). *Health inequities are shortening lives by decades*. Retrieved from <https://www.who.int/news/item/06-05-2025-health-inequities-are-shortening-lives-by-decades>

World Bank. (2019). *Water Supply, Sanitation, and Hygiene (WASH) Poverty Diagnostic Initiative*. Retrieved from <https://www.worldbank.org/en/topic/water/publication/wash-poverty-diagnostic>